

Nam in illis imprimis absolute dicit, quod Deus *Angelus peccantibus non pepercit*, in quo significat statim illos punivisse. Quod evidentiùs significat illa, *sed rudentibus inferni detractos, in tartarum tradit cruciandos*. Quod exemplum cum aliis adducit Petrus, ut a fortiori ostendat, Deum gravissime punitorum falsos prophetas, et hæreticos, contra quos ibi loquitur. Unde possumus a contrario argumentari: nam si horum perfidorum hominum pœnas Deus non differt usque ad diem Judicii, sed statim post mortem eos, in illo statu inventos, in æternum punit, sicut fides docet, et inter alia manifeste convincit parabola, vel historia de divite et Lazaro, Luc. 16: ergo a fortiori non differet usque ad Judicii diem malorum Angelorum æternum iudicium. Et nihilominus paulo inferius in univèrsam de iniquis hominibus subjungit Petrus: *Novit Dominus iniquos in diem Judicii reservare cruciandos*; cum tamen non reservet illos sine præsentis cruciatu substantiali, seu essentiali, ut sic dicam. Quia vero quoad peculiare circumstantias, et accidentales pœnas in iudicio recipient quoddam veluti complementum illius status (ut in sequenti capite magis explicabimus) ideo dicit, reservari in iudicio cruciandos. In eodem ergo sensu de malis Angelis dicit *in iudicium reservari*, quia licet iudicio quasi privato jam iudicati sint, nihilominus reservantur iudicandi iudicio publicæ reprobationis, et condemnationis. Et tunc, ut ex Apoc. 12, habemus, etiam includentur omnes in inferno, ita ut amplius inde exire non valeant, quæ nova erit pœna non parva, quamvis accidentalis. Et ita hunc locum exposui, in 2 tom., 3 part., disput. 57, sect. 8. Et idem est sensus verborum Judæ, quæ verbis Petri sunt simillima. Ac similiter intelligendum est verbum Christi, Matth. 25, de igne æterno, *qui paratus est diabolo et Angelis ejus*, dicit enim esse paratum, non quia nondum cruciet dæmones, sed quia ad illos puniendos principaliter creatus est. Imo existimat ibi Maldonatus, non fuisse creatum, donec Angeli peccarunt, de quo inter opera sex dierum dicemus. Vel etiam dicitur ille ignis paratus Angelis malis in ratione loci, seu habitationis futuræ illorum in perpetuum. Nam quia nondum ibi immutabiliter inhabitant, sed egredi permittuntur, et ideo domus illa dicitur illis præparata. Quæ omnia ex dicendis in capitibus sequentibus magis elucidabuntur.

CAPUT III.

DE INSTANTIBUS, SEU MORULIS, IN QUIBUS NEGOTIUM MALORUM ANGELORUM CONSUMMATUM EST.

1. *Prima opinio in primo instanti creationis totum fuisse absolutum.* — *Secunda opinio ponens duo solum instantia.* — Ex dictis in capitibus præcedentibus facile colligere possumus, seu moram, vel durationem, aut instantia, in quibus totum negotium Angelorum malorum a sua creatione usque ad damnationem conclusum est. De illis enim sicut de bonis Angelis varietas est opinionum, quamvis minor. Ad tres vero opiniones reducitur. Prima nullam distinctionem instantium, quoad statum innocentie, vel peccati, neque quoad statum viæ, et termini in his Angelis admittit, sed in primo instanti creationis omnia hæc in illis confirmata esse affirmat. Auctores hujus opinionis supra relati sunt, refutando duo falsa principia, in quibus fundatur. Unum est; Angelos peccasse in primo instanti suæ creationis. Aliud est Angelos in eodem instanti, in quo peccarunt, ultimum supplicium accepisse. Unde refutatis illis principiis nihil amplius contra hanc sententiam dicere necesse est. Idemque fere est de secunda sententia, quæ duo tantum instantia in his Angelis distinguit, scilicet, creationis, quod fuit etiam innocentie, et peccati, quod fuit etiam punitionis. In quo dicendi modo est aliqua varietas in explicanda innocentia, quam mali Angeli in primo instanti creationis habuerunt, an fuerit mere naturalis, vel fuerit etiam justitiæ supernaturalis, et gratia meriti. Sed hæc differentia nihil ad præsens refert, si alioquin simul ponitur, Angelos in secundo instanti peccasse. Nam si quis in his Angelis concedat aliquando habuisse gratiam in via, et nihilominus distinguat instans justificationis ipsorum ab instanti creationis, necesse est, ut tria instantia ad minimum in illis Angelis admittat. Dico autem ad minimum, quia potius debet distinguere quatuor, ut jam dicam, imo posset distinguere plura, juxta alias opiniones supra, circa bonos Angelos refutatas: nam quoad illas eadem est ratio de malis. Idemque est de his, quæ ad primum instans creationis spectant. Nos vero jam supponimus, Angelos, qui postea peccaverunt, in primo instanti creationis justos fuisse, ac meruisse. Quo supposito fundamento, illi tantum possunt totum negotium Angelorum ad duo sola instantia coartare, qui dicunt, eos in eodem instanti fuisse

damnatos, in quo peccarunt; quam sententiam jam reprobavimus, et ideo contra hanc etiam secundam sententiam nihil amplius dicere necesse est.

2. *Tertia et vera opinio ponens tres morulas, seu instantia.* — Tertia ergo, et vera sententia est, initium, viam, ac terminum malorum Angelorum tribus morulis, seu instantibus completa fuisse. Nam illa ad minimum requisita fuere, et plura non erant necessaria. Utraque pars facile suadetur ex dictis. Quia innocentia, et culpa non potuerunt esse simul; ergo necessario distinguendum est primum instans, quod fuit innocentie, a secundo, quod fuit culpæ. Rursus status merendi, seu cum potestate bene operandi, ac merendi, et status damnationis, et obstinationis non possunt esse simul; ergo ex hac parte necessario debuit distingui tertium instans a secundo. Et inde a fortiori concluditur distinctio inter primum et tertium: tum quia magis distat tertium a primo, quam a secundo, tum etiam quia et primum fuit status meriti, ac justitiæ, et tertium fuit status culpæ, et impotentie merendi.

3. *Probatum quod plures non requirantur.* — Quod autem plura instantia non sint necessaria ex parte primi, et ultimi instantis, explicabitur facile: solum in secundo est aliqua difficultas, quæ jam etiam tractata est. Itaque prima morula ejusdem rationis fuit in malis et bonis Angelis, quia tunc omnes fuerunt boni: et eo ipso, quod aliqui mali effecti sunt, finitum fuit in eis primum instans, et secundum inceptum: igitur quæ de illo primo instanti de sanctis Angelis diximus, communia sunt omnibus. Tertia vero morula non dicitur unum instans, quia in illo nulla sit successio, nec etiam quia cito transeat, ac finiatur: nam potius includit durationem æternam, in qua infinita quædam mutatio, et operationum successio in malis invenitur. Quia vero illa fuit tertia mutatio, quæ quoad substantiam suam, ut sic dicam, subito facta est, et essentialiter mutanda non est: ideo tanquam unum instans, et terminus mutationis angelicæ, quoad statum suum reputatur. De secundo vero instanti est questio, an in illo fuerit successio operationum in unoquoque Angelo malo, et si fuit, cur tota illa morula dicatur instans angelicum? sed hoc in bonis Angelis per durationem unius principium, et mensura cæterorum, a nobis, in l. 6, explicatum est, et cum proportionem ad malos Angelos applicandum est. Nam verisimile est, in tota illa mora omnes Angelos malos pertinentes fuisse in gravissimo aliquo peccato su-

perbiæ, vel inobedientiæ, quod fuit quasi radix, et mensura aliorum, et ideo ab illa tota illa mora unum instans denominatur, etiamsi fortasse in eadem mora fuerit multiplicatio peccatorum, cum aliqua successione, ut Scotus, in 2, d. 5, sentit. Quod si forte plura peccata etiam gravissima simul ab Angelo commissa sunt, omnia unum instans reputantur, tum quia non fuit inter ea successio, tum etiam, quia ordine saltem naturæ unum necessario debuit esse primum, et causa aliorum, a quo unitas illius instantis sumitur.

4. *Pro dubiis sequentibus supponitur, et declaratur tres illas coexistisse temporibus continuo cæli.* — Nonnulla vero supersunt circa hæc instantia explicanda, quæ ut breviter expediamus supponere oportet, quamvis hæc instantia, seu singulæ morulæ in se in divisibiles sint, et in ordine suo successionem discretam inter se habeant; nihilominus simul sumpta coexistisse alicui temporibus continuo materiali, seu existenti in motu cæli. Quia non poterant illa tria instantia angelica coexistere unico instanti temporis nostri, quia cum non possent inter se simul coexistere, neque etiam coexistere omnia potuerunt eidem extrinseco instanti in se omnino indivisibili, ac transeunti. Neque etiam potuerunt omnia, et singula illa tria instantia angelica, singulis, et tribus tantum instantibus nostri temporis coexistere. Quia unum instans nostrum non est immediate post aliud, sed inter quælibet duo instantia tempus necessario mediat: inter dicta vero instantia angelica nullum tempus, aut successio vera, vel imaginaria, seu actualis, vel possibilis interposita fuit, quia Angelus malus immediate a bono ad malum actum transivit, et a peccato ad damnationem, in quolibet instanti habuit coexistentiam ad aliquam partem, vel mutationem motus cæli, et ideo necessarium fuit, ut omnia illa instantia simul sumpta alicui temporibus nostro, et continuo coextiterint. Quantum vero fuerit tempus illud, incertum est, neque ab hominibus sciri potest, nisi per revelationem. Creditur tamen brevissimum fuisse, quantum ex modo loquendi Patrum fundato in aliqua Scripturæ insinuatione, et in modo operandi Angelorum colligi potest. Et ideo in hoc frequentius theologi conveniunt.

5. *Primum dubium an inter malos Angelos morulæ fuerint æquales.* — Resolvitur affirmans et probatur. — Hoc ergo supposito, interrogari potest, an in omnibus Angelis malis fuerit tota hæc duratio æqualis secundum co-

existentiam ad nostrum tempus. In quo puncto quamvis esse non possit resolutio omnino certa; nihilominus cum magna conjectura possumus affirmare dilationem in omnibus fuisse æqualem. Probatur, quia supponimus omnes Angelos in eodem instanti fuisse creatos, quia, *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul*, quod de omnibus substantiis completis per creationem productis, tam spiritualibus, quam corporalibus intelligendum esse, in lib. 1 sequentis tractatus, ostendemus. Deinde, supra dictum est, durationem viæ Angelorum a Deo fuisse peculiari providentia definitam: unde verisimillimum sit, eandem seu æqualis durationis omnibus fuisse præscriptam, quia nulla probabilis ratio occurrit, ob quam in hoc facta fuerit inæqualitas inter Angelos, cum omnes generaliter conveniant in eodem modo operandi, quoad celeritatem plena deliberatione semel facta. Unde tanquam verisimilins concluditur, omnes malos Angelos simul fuisse damnatos, etiam secundum coexistentiam ad nostrum tempus. Probatur, quia omnes damnati sunt in termino viæ: sed via omnium fuit æqualis, ut dictum est, et simul incepit in eodem instanti creationis; ergo simul etiam, et in eodem instanti finita est; ergo omnes in eodem instanti damnati sunt.

6. *Secundum dubium de morulis cujusque Angeli inter se collatis.* — *Resolutio de prima, et secunda morula unde habenda.* — Ulterius vero interrogari potest, an idem dicendum sit de singulis illorum instantium inter se collatis, id est, an singula in singulis Angelis malis ejusdem durationis fuerint. In quo nihil est, quo de tertio instanti dicamus, nam illud non tam est instans, quam æternitas poenæ a parte post, quæ in omnibus idem initium habuit, ut dixi. Unde recte concluditur, illam moram ex utraque parte in omnibus malis Angelis esse æqualem, quod in hominibus non contingit, nam licet damnatio in futura duratione æqualis futura sit in omnibus reprobis, nihilominus ex parte initii est inæqualis, nam qui prius in peccato moriuntur, prius damnantur. De primo vero, et secundo instanti, quia finem et principium habuerunt, dubitari merito potest, an primum instans, in quo omnes Angeli fuerunt boni, fuerit in omnibus æqualis durationis, et idem quæri potest de secundo, in quo mali omnes fuerunt viatores. Nam licet illæ morulæ dicantur instantia, et ideo quatenus in se indivisibilia sunt, non videantur esse capacia æqualitatis, vel inæqualitatis: nihilominus quatenus coexistere possunt nos-

tro tempori, possent in hoc recipere magis, et minus, ac proinde esse æqualia, vel inæqualia. Pendet autem responsio illarum interrogationum ex duabus quætionibus in præcedenti libro tractatis. Prima est, utrum mali Angeli duraverint in gratia solum per unum instans nostri temporis. Nam si hoc affirmetur, recte sequitur, illud primum instans fuisse in omnibus plus quam æquale, ut sic dicam, quia fuit omni modo indivisibile, id est, tam in se, quam secundum coexistentiam ad nostrum tempus. Unde ulterius sequitur, etiam secundum instans fuisse æqualis moræ, seu perseverantiæ in omnibus malis Angelis, quia in omnibus fuit clausum inter eosdem indivisibiles terminos creationis, et damnationis. Si autem status gratiæ istorum Angelorum duravit per aliquod tempus nostrum, tunc pendet resolutio ex alia quæstione, scilicet, an omnes mali Angeli simul peccaverint per coexistentiam ad nostrum tempus. Nam si simul peccaverunt, clarum est, utramque moram fuisse in omnibus æqualem: si vero quidam illorum prius peccaverunt, quam alii, tunc in his, qui prius ceciderunt, primum instans brevius fuit, et secundum longius, secundum coexistentiam ad nostrum tempus. Et consequenter in cæteris e contrario primum instans plus duravit quam secundum, idque cum proportione ad majorem, vel minorem anticipationem in peccando. Quæ omnia facile consideranti patebunt, supposito illo principio quod tota duratio utriusque instantis simul sumpta inter eosdem terminos creationis, et damnationis contenta est. Responsio ergo ad interrogationem factas ex resolutione dictarum quætionum pendet, quæ in septimo libro tradita est.

CAPUT IV.

UTRUM POENA DÆMONUM RECTE, AC SUFFICIENTER IN POENAM DAMNI, ET SENSUS DIVIDATUR.

1. *Triplex quæstio in hoc capite.* — Explicato ordine, ac tempore, quo Angeli mali puniti sunt, sequitur ut de poenis quas patiuntur, disseramus. Et quamvis multiplicibus poenis afficiantur, omnes tamen ad duas propositas reducuntur, scilicet, poenam damni, et sensus, juxta communem et vulgatam apud theologos partitionem, quam tradit D. Thomas 1, 2, quæst. 87, art. 4, et libr. 3, contra Gent., cap. 145, ubi optimis Scripturæ testimoniis, et rationibus illam confirmat, quas explicando singula membra inferius attingemus. Et eam-

dem distinctionem tradunt reliqui theologi in locis infra citandis. Tria igitur circa hanc divisionem ad dæmones applicatam explicabimus. Primum est, an utraque poena in dæmonibus inveniatur. Secundum est, quid unaquæque sit, et in quo consistat. Tertium, an divisio sufficiens sit, id est, an omnes poenæ, quas patiuntur damnati, sub illis duobus membris, seu generibus poenarum comprehendantur.

2. *Prima quæstio an poena damni et sensus sit in dæmonibus et argumentum pro parte negante.* — Circa primum ratio dubitandi esse potest, quia vel poena sensus ibi sumitur proprie, ut significat afflictionem, et cruciatum, qui nec proprio sensu percipi potest, et sic poena sensus non potest in dæmonibus reperiri, quia nec proprios sensus habent, sicut nec corpora. Vel poena sensus latius accipitur, ut omnem cognitionem comprehendat, et hoc modo nulla videtur esse poena damni, quæ a poena sensus condistingui valeat. Probatur, argumento sumpto ex Scoto in 4, d. 49, q. 7, § *Respondeo*, arg. 3, quia omnis poena est quædam tristitia; sed nulla tristitia est sine aliquo sensu in illa generalitate sumpto; ergo nulla est poena, quæ non sit poena sensus. Consequentia cum minori sunt notæ. Majorem autem admittit Scotus ibidem, § *Dico ergo*, vers. *Ad tertium*, specialiter in natura intellectuali, quia nulla (inquit) alia poena potest quidem illi inesse, quia omnis actus præter tristitiam potest esse voluntarius, et delectabilis: sola vero tristitia essentialiter est involuntaria, et delectationi contraria; de ratione autem poenæ est, ut nec voluntaria sit, nec delectabilis. Dices, tristitiam supponere aliquod nocumentum, vel malum disconveniens, de quo est tristitia, et illud habere rationem poenæ damni. Sed contra hoc est, quia illudmet damnatum sine tristitia non habet rationem poenæ, quia non cruciat, neque affligit. Quod si illudmet damnatum, ut conjunctum tristitiæ vocetur poena damni, sic omnis poena erit simul damni, et sensus, quia omnis poena includit tristitiam, quæ aliquod damnum, vel detrimentum supponit.

3. *Statuitur pars affirmans.* — Sed nihilominus certum est, has duas poenas in dæmonibus reperiri, et aliquo modo distingui; ita docent omnes theologi. Probatur primo ex Christisententia, Matth.: 25 *Discedite a me maledicti in ignem æternum, paratus est diabolus et Angelus ejus.* In quibus verbis per priorem partem eorum, *discedite a me*, poena damni significatur, per quam damnatus perpetuo a

Deo separatur, et æterna beatitudine privatur, quia, ut infra videbimus, in hac separatione, seu privatione, poena damni essentialiter, et per antonomasiam consistit. In posteriori autem parte verborum declaratur poena sensus. Et in eis clare docetur, hanc poenam sensus etiam Angelis malis infligi; ergo multo magis poenam damni patientur, nam ideo ad ignem mittuntur, quia a Deo separantur. Item quia isti Angeli maxime sunt peccatis inquinati; ergo in illis executioni mandatur illud Apocal. 21: *Non intravit in eam*, id est, in beatitudinem *aliquid coinquatum*; et quia maxime peccatores sunt, ideo etiam ignis erit *pars calicis eorum*, Ps. 10.

4. Ratione idem convinci potest, quia ideo homines damnati has duas poenas patientur, quia peccando a Deo se avertunt, et ad creaturam se convertunt: nam poena damni respondet aversioni, poena vero sensus conversioni, ut sumitur ex D. Thoma, in citatis locis, et 3 p., quæst. 86, art. 4; sed Angeli peccando, et se a Deo averterunt, et ad se vel ad aliquam creaturam tanquam ad ultimum finem se converterunt; ergo utramque poenam patientur. Præterea quoad poenam damni manifestum est, eos esse privatos æterna beatitudine; de poena vero sensus dicit Petrus, Epist. 2, c. 2: *Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed in tartarum tradidit cruciendos, et Apocal. 20*, diabolus dicitur missus in stagnum ignis et sulphuris, *ubi et bestia, et pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum*, per quæ omnia poena sensus in dæmonibus satis explicatur.

5. *Ad argumentum contrarium in num. 2.* — Nec obstat ratio dubitandi posita; concedimus enim non esse sermonem de poena proprii sensus: clarum est enim dolorem sensitivum non habere locum in dæmonibus, ut docet D. Thomas, d. q. 64, art. 3, sed poena sensus generaliter dicitur, quæ vitaliter, ut sic dicam, affligit damnatum, sive sit per dolorem sensibilem, sive per spirituales tristitiam. Ad objectionem autem Scoti respondet late Gregorius, in 2, d. 34, art. 1 ad 4, et cum eo Capreolus in 4, d. 49, quæst. 2, art. 3, ad 4, positum post solut. ad 6. Scoti contr. 1. conclus. Omissa tamen distinctione, qua nituntur, negamus propositionem illam, poena est essentialiter tristitia, nam malum poenæ de se latius patet, quam tristitia. Unde licet in aliquo bono sensu tristitia dici possit essentialiter poena, quia omnis tristitia de se est disconveniens illi, qui eam patitur, quod ad summum probat ratio Scoti. Nihilominus e contrario non est verum,